

ONA

živeti kot ženska

ONA
priloga
POTUJE

A portrait of Lidija Jerkič, an older woman with short grey hair, wearing a dark blazer over a grey button-down shirt. She is looking directly at the camera with a serious expression. Her hands are clasped in front of her.

Lidija Jerkič
Borcev za
delavske pravice
ne smemo
puščati samih

CIRIL GALE

MOJ PRVI
OBJAVLJENI
INTERVJU JE
BIL POGOVOR
Z MIKIJEV
MUSTROM Z
NASLOVOM
SLOVENSKI
DISNEY

**ROK
KUNAVAR**

VIDETI IN ČUTITI
SE MORAMO.
PA JE VSE TAKOJ
PRECEJ LAŽJE.

Moj prvi objavljeni intervju je bil pogovor z **Mikijem Mustrom** z naslovom *Slovenski Disney*

Letošnje leto je za nas posebej pomembno, saj mineva sto let od rojstva velikega mojstra devete umetnosti – Mikija Mustra. Slovenski strip je bil dolgo v senci hrvaškega in srbskega, ki smo ga slovenski bralci lahko prebirali zgolj v hrvaškem ali srbskem jeziku, tj. v njihovi periodiki, kajti prvi »slovenski« tednik s stripi, *Majin strip*, smo dobili šele v začetku 60. let prejšnjega stoletja, pa še ta je izhajal v srbsčini. Zato lahko zapišemo, da je *Zvitorepec* pravzaprav prva takšna slovenska publikacija, ki se je pojavila po gospodarski reformi leta 1965. Letos bo pri nas vrsta prireditev, povezanih s stripom in še zlasti z našim legendarnim avtorjem Mikijem Mustrom, mi pa smo ob tej priložnosti pripravili pogovor s Cirilom Galetom, urednikom in soavtorjem knjige *Monografija Miki Muster*.

Sprašuje: **ANDREJ BOŽIČ**

Foto: **MILENA RUPAR IN CIRIL GALE**

Glede na vsebino monografije bi sklepali, da bi lahko vzbudila večjo pozornost, vendar se zdi, da ni čisto tako. Bi se strinjali?

Kar prav imate. Za manjšo opaznost je nekaj povsem razumljivih razlogov. Monografijo smo izdali v okviru našega ljubiteljskega kulturnega društva Klub devete umetnosti, ki izdaja tudi teoretično revijo ART9, člani pa smo zagovorniki stripa kot posebne umetnosti. Denarja za oglaševanje nimamo, zato je *Monografija Miki Muster*, izdana leta 2022, ostala širši javnosti neznana.

Od kod ideja za monografijo o Mustru?

V okviru društva Klub devete umetnosti smo začeli izdajati prvo slovensko teoretično revijo za strip ART9, občasno izdajamo tudi stripovske albume, vse pa je plod domačih avtorjev. Vsi člani uredništva in člani KDU delujemo pro bono, naš cilj pa je predvsem ohraniti stripovsko kulturno dediščino za zanamce.

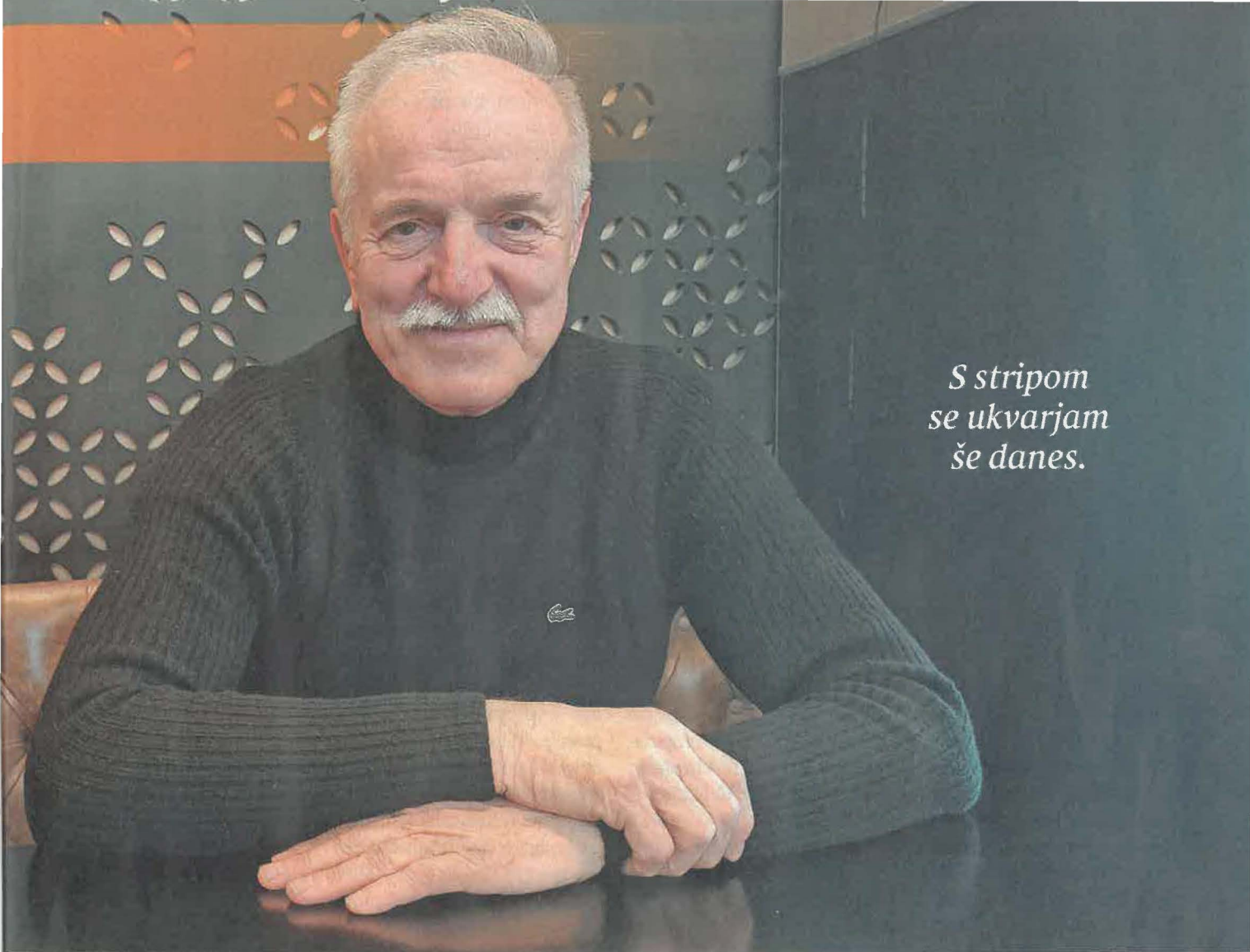
Več let sem obiskoval stripovske festivale v tujini, na katerih je bil strip že uveljavljen kot samosvoja umetnost in ga niso več povprek zavračali kot šund in leposlovje

brez vsake estetske vrednosti. Poleg nagrad, ki so jih podeljevali za stripovske dosežke, so se začele pojavljati knjižne biografije in monografije vidnih umetnikov stripa, pa sem

večkrat pomislil, kako čudovito bi bilo, če bi z monografijo počastili tudi našega Mustra, nespornega nestorja slovenskega stripa, animiranega filma in ilustracije. Toda takrat je bilo še zelo daleč do uresničenja te zamisli.

Kdaj ste se prvič srečali z Mustrom oziroma z njegovimi stripi?

Leta 1952, ko je začel izhajati tednik Poletove podobe in povesti, v katerem je bila objavljena prva epizoda z naslovom *Prelisčeni Zvitorepec*. Tedaj je strip takoj postal moja druga ljubezen, zaželel pa sem si tudi, da bi se z njim profesionalno ukvarjal. Seveda za kaj takega ni bilo

*S stripom
se ukvarjam
še danes.*

možnosti, saj je bil strip, kot je znano, v tistih letih nekakšen dežurni krivec za družbene anomalije, ki so imele vzrok povsem druge. Sem pa začel pisati in objavljati novinarske prispevke v obrambo in promocijo stripa.

Od kod vzdevek slovenski Disney za Mikija Mustra?

V 50. letih so bili napadi na strip najhujši in zdelo se mi je prav, da se postavim v njegov bran. Takratni tednik Antena je imel tudi rubriko Vi reporterji Antene, pa sem začel pisati zanjo. Moj prvi objavljeni intervju – bilo je proti koncu 60. let – je bil prav pogovor z Mikijem Mustrom z naslovom *Slovenski Disney*. Od takrat je

vseeno, ali napišete Miki Muster ali slovenski Disney – vsi Slovenci vedo, da gre za eno in isto osebo.

To je bil torej šele začetek vašega prizadevanja za priznanje stripa kot devete umetnosti.

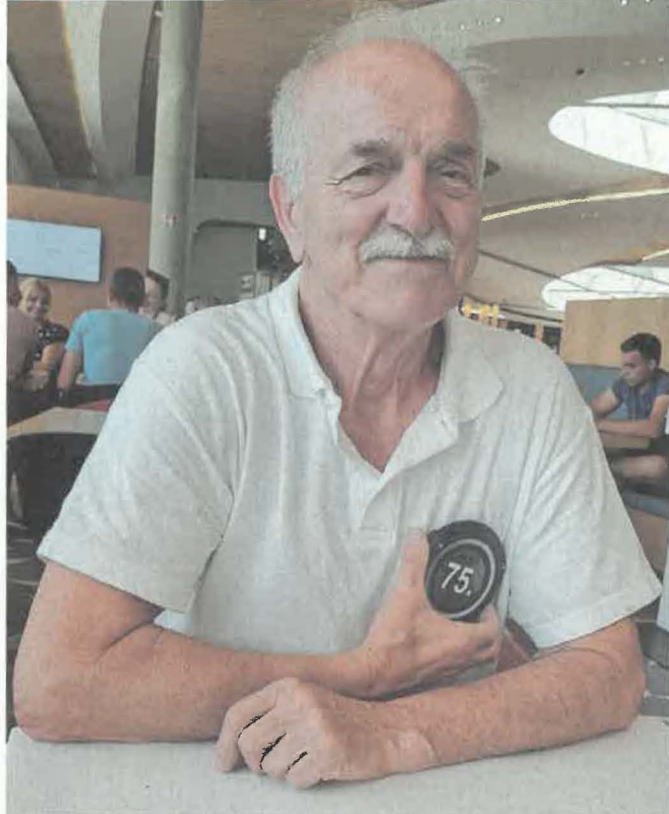
Seveda. Afirmativne prispevke o stripu sem najprej pisal za slovenske množične medije, pozneje pa še za periodiko v drugih republikah Jugoslavije. Vzoredno sem začel pisati tudi scenarije za stripe, ki so jih nato ilustrirali uveljavljeni slovenski in jugoslovanski ilustratorji. Ob študiju novinarstva sem se še naprej ukvarjal s promocijo devete umetnosti; tako sem

začel organizirati razstave stripovskih izvirnikov in periodike, v kateri so izhajali. Prvo razstavo (*Prva razstava jugoslovanskega stripa*) sem pripravil januarja leta 1975, jeseni istega leta pa še *Razstavo stripov Slovenskega Disneyja*. Obe sta bili v prostorih krajevne skupnosti Ajdovščina v Ljubljani, pri tem pa sem bil vse: organizator, postavljaev, kustos, varnostnik ... Za kaj večjega nisem imel denarja, zato sem vse, kar je bilo potrebno, pač opravil sam.

Somišljenikov, ki bi vam pomagali, niste imeli?

Čisto na začetku ne, sčasoma pa se je oblikovala skupina ljubiteljev stripa, ki se je začela

redno sestajati in razpravljati o njem, toda večina ni bila tako zagreta, da bi sledila mojim sanjam. Prepričan sem bil, da bi lahko z izdajanjem knjižic s pustolovščinami Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika tudi kaj zaslužili ter tako ustvarili temelje za domačo produkcijo stripov. Obiskal sem različne založniške hiše pri nas, a vse zaman. Leta 1977 me je sprejel Ante Mahkota, takratni »general manager« ČGP Delo, me poslušal in obljubil, da se bo pogovoril z Zoranom Jerinom, ki je bil tedaj direktor tozda revialnega tiska v Delu. Slednji se je zelo potrudil, da je Mahkoto prepričal, da je moja ideja slaba. Po večkratnem srečanju z vodstvom Dela je bilo jasno,

da ne bo nič, zato sem se odločil za samozaložbo.

Je bila to (pre)drzna odločitev?

Če bi takrat vedel, ob kakšne vse ovire bom trčil, se ne bi podal v to. Na srečo sem imel ves čas brezpogojno podporo svoje žene Ane Ivane Oselli, brez katere mi verjetno ne bi uspelo. Takrat sem bil zaposlen v ČGP Delo kot vodja propagande edicij Dela, opravljal sem zaključne izpite na podiplomskem študiju politologije, le v prostem času sem se ukvarjal s stripom. Odločil sem se izdati strip *Medvedek Neewa*, ki je bil med Mustrovimi občudovalci izredno priljubljen. Od prodajne službe Dela sem odkupil nekaj tisoč naslovov naročnikov posameznih publikacij, pripravil oglas za revijo Stop in v njej kupil oglasni prostor ter začel pošiljati naročilnice naročnikom, v upanju, da se bodo odločili za nakup *Medvedka Neewa*. Zakaj je Delo Prodaja po izidu (1977) zavrnilo ponudbo za prodajo te Mustrove knjige, še danes ne vem. Prek študentskega ser-

visa sem z dvema študentoma sklenil pogodbo. Postavila sta mini stojnico pred Konzorcijem in v novembrskem snegu prodajala *Medvedka Neewa*.

In? Kako se je vse skupaj končalo?

Knjiga je bila razprodana, vmes je Mladinin novinar popljuval ta projekt, znova sem zaprosil za pogovor z Antejem Mahkoto in leto pozneje (1978) je ČGP Delo v knjižni obliki izdalo štiri stripe Mikija Mustra, ki so nekoč prej izhajali v Slovenskem poročevalcu. Vodil sem oglaševalsko akcijo in ves projekt se je dobesedno desetkratno poplačal. Bogdan Finžgar, namestnik glavnega urednika revije Stop, mi je takrat ob nekem srečanju dejal: »Zdaj si sebi pridobil dosmrtnega sovražnika, saj ves kolektiv ve, da je ta projekt tvoja zasluga.«

Torej Pirova zmaga?

O tem nisem kaj dosti razmišljal. Še naprej in še bolj intenzivno sem se ukvarjal s stripom. Organiziral sem številne razstave stripov v do-

movini in tujini, med drugim sem razstavil Mustrove stripe z legendarno trojico ZTL na festivalu stripov v Angoulému v Franciji (Le Disney Slovene), prepričal pa sem tudi nekaj prijateljev, da smo skupaj ustanovili vsejugoslovansko ljubiteljsko-kulturno društvo Klub devete umetnosti (KDU), ki obstaja še danes. Naj povem, da je bila to edina tovrstna pravna oseba v Jugoslaviji vse do razpada države, člani pa so bili iz vseh tedanjih jugoslovanskih republik.

Po kioskih smo takrat lahko gledali zgolj revije s stripi v hrvaškem ali srbskem jeziku ...

Glede tega smo bili nekako v podrejenem položaju, vendar se je raven slovenske stripovske kulture kljub vsemu dvigovala. Knjiga *Zabavna periodika – strip* je prva slovenska in jugoslovanska teoretična knjiga o deveti umetnosti. Razstavni salon Rotovž v Mariboru je leta 1979 gostil prvo razstavo stripovskih originalov Andrije Maurovića, velika svetovnega stripa, v KDU pa smo uvedli tudi prvo jugoslovansko nagrado za dosežke na področju stripa – nagrado andrija, ki ima poseben ugled med stripofili še zdaj, ko skupne države že dolgo ni več. Med nagrajenci je bil seveda tudi Miki Muster.

Ste ob vsem tem tudi ves čas sodelovali z Mikijem Mustrom?

Seveda. Dogovorila sva se, da na lastne stroške izdajam v knjižni obliki njegove stripe o pustolovščinah Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika. Tako sem poskrbel, da avtor ni padel v pozabo, njegova dela pa sem poskušal prodati tudi zunaj Jugoslavije. Leta 1974 sem ponudil Zvitorepca pri Charlton Commics v New Yorku,

žal, zaman. Več uspeha sem imel doma: v Zagrebu in Gornjem Milanovcu.

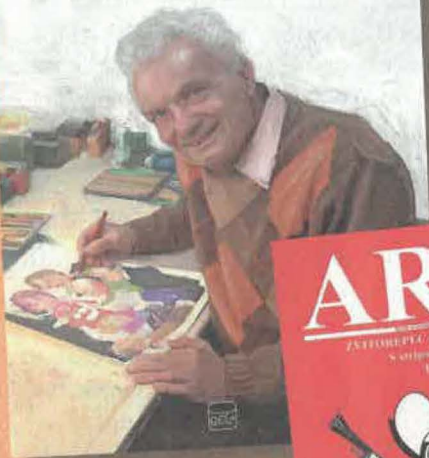
Prej ste omenili izjemen uspeh prodaje štirih Mustrovih stripov prek ČGP Delo (Kazan, Poslednji Mohikanec, Snežek, Lupinica), po čemer bi sklepali, da se bodo založniki kar »pulili« za druga dela istega avtorja.

Naj spomnim na knjižne izdaje njegovih stripov v letih 1955–56, ki so bile velika prodajna uspešnica, vendar jih potem prav tako niso več izdajali, pa bi lahko. Prepričan sem, da je glavni vzrok v slovenski zavisti, fofšiji. Miki Muster je bil namreč izredno priljubljen, »odgovornim« pa ni šlo v račun, da bi ga še dodatno podpirali – z denarjem ...

Na strip je menda zelo vplivala gospodarska reforma leta 1965.

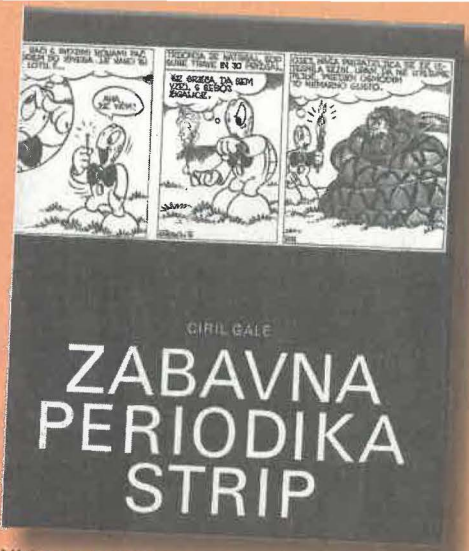
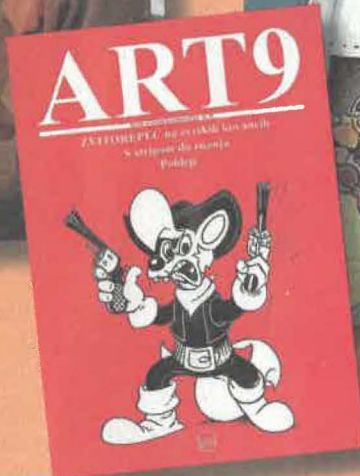
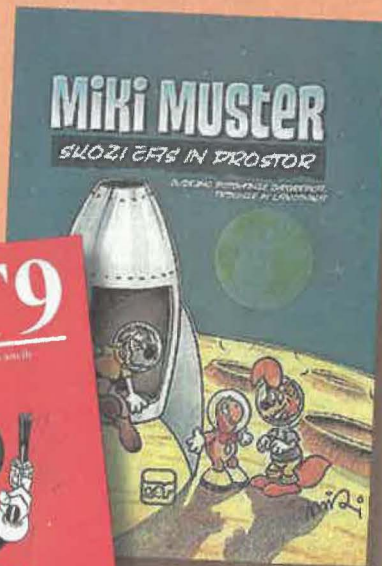
Res je. Vse do takrat je država finančno podpirala množične medije, ker pa je denarja začelo zmanjkovati, so sprejeli zakone, ki so založnikom odvzeli denar in jim dovolili, da so se začeli ukvarjati s komercialno dejavnostjo. Preprosto povedano: prepuščeni so bili zakonitostim trga. Posledica je bil pojav številnih publikacij, ki naj bi neposredno ustvarjale dobiček, med njimi tudi prvi slovenski tednik s stripi – Zvitorepec. Predvsem po zaslugi njegovega odgovornega urednika Janeza Skočirja, ki je bil eden najboljših poznavalcev stripa v Jugoslaviji, je Zvitorepec dosegel sanjsko naklado: 70 tisoč izvodov na številko. Tedaj se mi je zdel pravi trenutek, da uresničim svoje sanje in se popolnoma posvetim stripu. Z udobnega delovnega mesta bančnega svetnika sem se pre-

MONOGRAFIJA MIKI MUSTER

Naslovnica Monografije Miki Muster.

Naslovnica stripa, ki je nastala kot plod sodelovanja med Mustrom in našim sogovornikom.

Niti prva jugoslovanska in slovenska teoretična knjiga o stripu ni mogla mimo legendarnega Mustra.

V reviji ART9 je bilo objavljenih že veliko prispevkov o Mikiju Mustru.

selil med samostojne kulturne delavce.

Pa se vam je ta odločitev obrestovala?

Žal so se razmere do konca 80. let tako poslabšale, da sem se leta 1991 znova zaposlil, in sicer kot novinar v tedaj novoustanovljenem dnevniku Slovenec. S pojavom VHS-kaset, računalnikov in pametnih telefonov pa je bil strip odrinjen na rob, zato se je namesto v dotedanjih stripovskih revijah tudi pri nas začel vse bolj pojavljati v knjižnih oblikah.

Stripu ste ostali zvesti še naprej?

S stripom se ukvarjam še danes. V okviru društva Klub devete umetnosti smo začeli izdajati prvo slovensko teoretično revijo za strip ART9, občasno izdajamo stripovske albume, vse pa je plod domačih avtorjev. Vsi člani uredništva in člani KDU delujemo *pro bono*, naš cilj pa je predvsem ohraniti stripovsko kulturno dediščino za zanamce.

Če se vrneva k vaši Monografiji Miki Muster – še kaj o njej?

Člani uredništva revije ART9 za svoje prispevke ne prejemajo honorarjev, zato kot njen urednik ne pričakujem, da se bodo posvetili le delu zanjo. Razmišljal sem sicer o bolj temeljiti monografiji, a žal ni bilo nikogar, ki bi se lotil take naloge. Med člani uredništva je tudi, denimo, umetnostni zgodovinar ddr. Damir Globočnik, ki bi bil tako rekoč idealen strokovnjak za kaj takega, a v danih okoliščinah to ni uresničljivo. V dosedanjih 27 številkah revije ART9 smo objavili številne prispevke o Mikiju Mustru, zato sem se odločil za kompromis. Prestar sem, da bi se sam lotil pisanja tako zahtevnega dela, zato je *Monografija Miki Muster* plod skupinskega dela.

Torej niste vi avtor?

V podnaslovu knjige, med drugim, piše: Zbral, izbral in uredil: Ciril Gale. Kot sem

že omenil, v reviji smo objavili večje število prispevkov o Mustru, moja naloga pa je bila, da jih zberem, izberem in objavim v knjižni obliki. Knjiga obsega dela ddr. Damirja Globočnika, Iva Antiča, Uroša Sajka in moja. Monografija sicer ni ravno taka, kakršno sem si sprva želel, zato ima uvodnik v njej naslov *Samo do srednjih vej*.

Če Mustra poskušate primerjati z drugimi sodobniki, kam bi ga uvrstili?

V sam svetovni vrh, in to iz več razlogov. Le redko se zgodi, da je ilustrator in avtor besedil v eni osebi na takšni ravni, kot to velja za Mustra. Slovenska javnost ga pozna predvsem kot avtorja pustolovščin Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika, vendar lahko rečemo, da to niti ni njegov risarski vrh. Njegove ilustracije, ki jih je risal za tednika *Tovariš* in *Tedenska tribuna*, so za večino ilustratorjev nedosegljiva kakovost. Pred leti sem napisal članek

z naslovom *Ilustratorski kameleon*; pri tem sem imel v mislih Mustrove stripe z besedili pod ilustracijami, ki so izhajali v Slovenskem poročevalcu. Ne samo da je bil ilustratorski del izvrsten, bil je tudi osupljivo raznolik. Te stripe je risal v različnih stilih, vse tako dovršeno, da je bilo za mnoge nerazumljivo, kako lahko tako spreminja stilizacijo. Marsikateri avtor se namreč trudi vse življenje, da bi izoblikoval svoj prepoznavni slog. Po mojem mnenju je Mustrovo najboljšo delo iz Slovenskega poročevalca domača pravljica *Gozdni prijatelji* po besedilu pisatelja Vlada Firma.

Če je tak mojster, kako to, da so se ga nagrade večji del življenja izogibale?

Ne znam odgovoriti na to vprašanje. V začetku 80. let prejšnjega stoletja smo v imenu našega društva pisali Društvu novinarjev Slovenije, da bi Mustru podelili takratno Tomšičevo nagrado, predla-

gali smo ga tudi za Župančičevo nagrado za ilustracije ... Šele ko je dopolnil osemdeset let, se je začel odnos do njega vidneje spreminjati, v pozni starosti je postal celo Prešernov nagrajenec.

Kako pa je bilo prej?

Če se ne motim, je bila naša nagrada andrija za življenjsko delo prvo formalno priznanje za Mustro. Ob podelitvi leta 1978 je petčlanska žirija zapisala: »Miki Muster – kot doslej najbolj izraziti slovenski soustvarjalec grafične literature, kot avtor, ki je v disneyjevski tradiciji karikaturističnega živalskega stripa ustvaril svojsko kvalitetne dosežke zlasti v zgodnejšem obdobju, iz katerega vrsta stripov tako po risarski neoporečnosti kot po scenaristični obdelavi spada med temelje slovenskega in jugoslovanskega stripa in se hkrati uvršča med klasiko evropske devete umetnosti.«

To me nekoliko spominja na podeljevanje Nobelovih nagrad nekaterim, ki so bili v času podelitve že mrtvi ...

Kakšni pa so bili v tujini odzivi bralcev na Mustrove stripe?

Dobri, a žal jih niso objavljali v večjem številu in bolj sistematično, da bi bilo več možnosti za vsaj deloma podobno priljubljenost Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika, kakršna je v Sloveniji. Huda konkurenca je pač opravila svoje.

V osemdesetih letih je kljub vsemu izšlo devet knjig njegovih stripov.

Res je. Leta 1985 sem postal samostojni kulturni delavec in sem se lahko povsem posvetil stripu. Klub devete umetnosti, ki sem ga vodil, je imel kar veliko ponudbo stripov, sprejemljivih za nekatere založnike v Jugoslaviji, med

drugim za ljubljansko založbo Delavska enotnost. Z njo smo izpeljali več projektov, med katerimi je *Zbirka za mladino in otroke*, ki sem jo urejal, vsak mesec pa je prinesla knjižico s kompletnim stripom pustolovščin Zvitorepca, Trdonje in

Drži. Če je bil prej poceni zabava za mlade, je novi strip namenjen predvsem odraslim. Nenadoma se je uveljavil kot resen medij, ki je primeren za pomembna sporočila. Tako smo začeli dobivati biografije (Kajuh, Plečnik ...), upodobitve

Če je bil prej poceni zabava za mlade, je novi strip namenjen predvsem odraslim. Nenadoma se je uveljavil kot resen medij, ki je primeren za pomembna sporočila. Tako smo začeli dobivati biografije (Kajuh, Plečnik ...), upodobitve pomembnih dogodkov (požig slovenskega doma v Trstu ...) in še marsikaj podobnega. Vzoredno s tem sta rasla tudi ugled in priljubljenost Mikija Mustra, doajena slovenskega stripa.

Lakotnika. Izšlo je približno štirideset knjižic, nato pa smo te stripe izdali v zajetnih knjigah s trdimi platnicami in s tiskom na kakovostnejšem papirju. Kolikor vem, je bilo prodanih več sto tisoč izvodov.

Ko je Delavska enotnost bankrotirala, je vaše društvo še naprej izdajalo Pustolovščine Zvitorepca, Trdonje in Lakotnika?

Vsega skupaj je takrat izšlo devet teh knjig; naše društvo je izdalo peto, šesto, sedmo, osmo in deveto. Leta 1989 je strip po vsem svetu zašel v krizo. Otroci, glavni bralci stripov, so dobili nove – bolj tehnične – igrače in jih strip ni več zanimal. Zato sem odšel nazaj med novinarje.

Odnos do stripa se je v zadnjih dveh desetletjih vsekar spremenil.

nalogo z naslovom *Zabavna periodika – strip*, ki je pozneje izšla v knjižni obliki pri mariborski založbi Obzorja; bila je prva teoretična knjiga o stripu tako v Sloveniji kot Jugoslaviji. To je bilo takrat nekaj tako rekoč bogokletnega. Odziv je bil dober in sem po več letih napisal še eno: *Deveta umetnost – Avtorji slovenskih stripov*.

Leta 2021 ste začeli izdajati prvo slovensko teoretično revijo ART9, mar ne?

Drži. Marca letos je izšla že 27. številka, vendar tega niti nisem načrtoval. Sprva sem nameraval zgolj zapisati in predstaviti nekatera pomembna dejstva glede stripa, da ne bi padla v pozabo, pozneje pa se je revija razširila.

Ves ta čas pa na Mikija Mustra niste pozabili.

Seveda ne, saj smo v ART9 objavili večje število prispevkov o njem. Zelo ponosen sem, ker sta med člani uredništva tudi ddr. Damir Globočnik in dr. Mladen Novaković. Lani smo začeli sodelovati z dr. Tanjo Petrovič, ki se na SAZU ukvarja s stripi. Zelo veseli smo, da je član našega uredništva tudi vrhunski umetnik Igor Ribič, pa še bi lahko našteval ... Občasno se lotim pisanja scenarijev za stripe, kar vključuje tudi Mikija Mustra. Pred petimi leti sem napisal zgodbo o pustolovščinah trojke ZTL *Skózi čas in prostor*, odkupil sem avtorske pravice za Mustrove ilustracije in lep barvni album je izšel pod okriljem našega društva. Rad bi objavil še kaj več njegovih del.

ve pomembnih dogodkov (požig slovenskega doma v Trstu ...) in še marsikaj podobnega. Vzoredno s tem sta rasla tudi ugled in priljubljenost Mustra, doajena slovenskega stripa.

Ste stripovsko dejavnost takrat popolnoma prekinili?

Ne, le nekaj časa sem se z njim manj ukvarjal. Še vedno sem obiskoval festivale, bral stripe, pisal o njih ... V devetdesetih letih sem ustvaril nekaj animiranih filmov s pomočjo računalnikov, leta 2019 pa sem v okviru KDU izdal svojo drugo teoretično knjigo o stripu z naslovom *STRIP – zapiski o deveti umetnosti*.

Drugo? Katera je bila prva?

Na nekdanjem FSPN (zdaj FDV) sem študiral novinarstvo in napisal diplomsko

Načrti za prihodnost?

V mojih letih je vsak dan darilo, zato ne načrtujem preveč. Bomo videli.